

Gradišćanskohrvatski govori, knj. 1–5.

Eisenstadt/Željezno: Hrvatski kulturni i dokumentarni centar,
2019. – 2023.

Prije petnaestak je godina pokrenut istraživački projekt o govorima polutisućljetne hrvatske dijaspore gradišćanskih Hrvata. Ogroman trud brojnih istraživača rezultirao je impresivnim petoknjižjem (više od dvije tisuće stranica) zajedničkoga naslova *Gradišćanskohrvatski govori*, čiji je izdavač Hrvatski kulturni i dokumentarni centar (hkdc) iz Željeznoga (Eisenstadta).

Prva knjiga naslova *Hrvatska rič gradišćanskih Hrvatov* objavljena je 2019. Ona sadržava četiri opsežna poglavlja – prvo je poglavlje prikaz književnosti gradišćanskih Hrvata od 16. do kraja 19. stoljeća (autor Nikola Bencsics), drugo poglavlje posvećeno je usmenoj književnosti (autor Šandor Horvath), u trećem se poglavlju prikazuje književnost 20. i 21. stoljeća (autor Robert Bacalja), a u četvrtom je riječ o jeziku gradišćanskohrvatske književnosti (autorica Sanja Vulić).

Druga je knjiga (objavljena 2020.) naslovljena *Po našu: Ozvučena čitanka*. U njoj osmero autora (Anita Celinić, Zorka Kinda-Berlaković, Josip Lisac, Mira Menac-Mihalić, Edith Mühlgaszner, Ivo Szucsich, Robert Špralja i Sanja Vulić) podrobno opisuje 49 gradišćanskohrvatskih govora. Ona je 2022. dobila i svoj *Dodatak* s još šest opisanih govora.

Treća knjiga nosi naslov *Zlata riba: Gradišćanskohrvatska poezija za dicu i mladinu*, a objavljena je 2021. Njezini autori – Robert Bacalja i Nikola Benčić – donose prvi obuhvatniji (gotovo 500 pjesničkih tekstova) antologijski izbor dječje i omladinske poezije.

Četvrta knjiga naslova *Po našu: Rječnik i glosari* nadovezuje se na drugu knjigu ovoga petoknjižja. Knjiga je tiskana 2023. U njoj osmero autora (istih onih koji potpisuju drugu knjigu) leksikografski opisuje gradišćanskohrvatske govore.

Peta je knjiga naslovljena *Hiža rasipana po svitu: Izbor gradišćanskohrvatske proze*. Tiskom je objavljena 2023. Robert Bacalja i Nikola Benčić autori su ove zbirke crtica s poučnim sadržajem, novela, pripovijedaka i odlomaka iz romana. U tim se proznim tekstovima na osobit način zrcale povijesne mijene, sudbine pojedinaca i čitavoga naroda, te su, uza svoju književnu vrijednost, važni povijesni dokumenti gradišćanskoga dijela hrvatske dijaspore.

S obzirom na jezični profil časopisa *Hrvatski dijalektološki zbornik*, u ovom ćemo prikazu predstaviti dvije knjige – drugu i četvrtu – petoknjižja *Gradišćanskohrvatski govori*.

Knjigu *Po našu: Ozvučena čitanka* već smo detaljnije prikazali 2021. godine u 25. broju časopisa *Hrvatski dijalektološki zbornik*, pa ćemo se ovdje samo sažeto osvrnuti na njezin sadržaj, a u završnom dijelu prikaza (sagledavajući ju u cjelini s četvrtom knjigom petoknjižja) istaknuti njezinu važnost u lingvističkoj bibliografiji hrvatskoga jezika. Autori su *Ozvučene čitanke* vrsni sveučilišni profesori, ugledni znanstvenici, najbolji hrvatski dijalektolozi, uvaženi stručnjaci te poznavatelji gradišćanskih Hrvata i njihova jezika. Knjiga obaseže 280 stranica, a počinje zemljovidom arealne rasprostranjenosti gradišćanskohrvatskih govora. Slijedi popis imena naselja na hrvatskom i većinskom (njemačkom, češkom, slovačkom ili mađarskom) jeziku, s podatkom o kotaru/županiji/okrug i državi u kojima se nalaze ta naselja. Nakon toga donose se detaljni podatci o ispitanicima, ispitivačima, godini snimanja i trajanju zvučnih zapisa na priloženom kompaktnom disku, uloženom u korice knjige. Iza uvodnoga dijela (kratkoga podsjetnika na sudbinu gradišćanskih Hrvata i njihova jezika u novoj domovini te osvrta na prezentaciju i obradu prikupljene dijalektne građe u *Ozvučenoj čitanci* izrađenoj po uzoru na *Ozvučenu čitanku iz hrvatske dijalektologije* Mire Menac-Mihalić i Anite Celinić), dolazi tablični prikaz fonetske transkripcije i *Upute za služenje Čitankom*.

Središnji je dio *Čitanke* poglavlje *Sela i teksti*. Sastavljeno je od 49 potpoglavlja jednako strukturiranih – svako je naslovljeno imenom naselja te imenom dijalektne skupine kojoj govor pripada. Ispod naslova kratica je imena naselja te sličica kompaktnoga diska s podatkom o broju zvučnoga zapisa na priloženom nosaču zvuka. Na umanjenom zemljovidu Gradišća ucrtan je smještaj naselja. Ukratko se opisuje povijest naselja. Svaki je govor predstavljen dvjema inačicama ispisana teksta – *Stručnim zapisom* (dijalektološki zapis u kojem se, uporabom dijalektološke transkripcije, zvučni zapis fonetsko-fonološki precizno prenosi u pisani tekst) i tzv. *Jednostavnim zapisom* (zapis u kojem su izostavljeni neki elementi dijalektološke transkripcije). Slijedi tumač manje poznatih riječi – dijalektna riječ tumači se gradišćanskohrvatskim, hrvatskim standardnojezičnim i njemačkim ekvivalentima. Završni je dio svakoga poglavlja kratak opis govora s isticanjem najvažnijih (uglavnom fonoloških te u manjoj mjeri morfoloških) jezičnih značajki. Na kraju je knjige sažetak na njemačkom jeziku i popis kratica.

Dvije godine poslije izlaska iz tiska druge knjige petoknjižja, tiskana je knjižica (77 stranica) *Po našu: Ozvučena čitanka. Dodatak*. U njoj se početna poglavlja ponavljaju, dodaje se opis značajki i geneze gradišćanskohrvatskih govora autora Josipa Lisca te se u središnjem poglavlju – *Sela i teksti* – na isti način kao u knjizi kojoj je knjižica dodatak, opisuju govori ovih šest sela: Hrvatski Židan, Otava, Plajgor, Poljanci, Prisika i Unda. Na kraju je dodan sažetak na njemačkom jeziku.

Četvrtoj knjizi petoknjižja *Gradišćanskohrvatski govori*, opsega 292 stranice, dan je naslov *Po našu: Rječnik i glosari*. Ona s drugom knjigom (*Po našu:*

Ozvučena čitanka) i njezinom dopunom (*Po našu: Ozvučena čitanka. Dodatak*) dijeli nekoliko kratkih početnih poglavlja – i na njezinu je početku zemljovid koji zorno prikazuje rasprostranjenost hrvatskogradišćanskih govora, nakon njega slijedi *Predgovor* (koji u ovoj knjizi potpisuju Martin Ivancsics i Edith Mühlgaszner), potom se donosi popis imena naselja na hrvatskom i većinskom jeziku, s podatkom o kotaru/županiji/okrug u državi u kojima se nalaze ta naselja te tablični prikaz fonetske transkripcije. U uvodnom dijelu ove knjige, uz ostalo, doznajemo da je rječnička građa nastala spajanjem riječi što ih sadrže *Tumači riči/riječi* u drugoj knjizi, a proširena je odabranim riječima iz *Stručnih zapisa* (također sastavnim dijelom druge knjige) te da su na temelju *Rječnika* nastala tri glosara. Da bi se korisnicima omogućilo lakše snalaženje u leksikografskim člancima *Rječnika* i glosarā, donose se *Upute za služenje knjigom* te popis kratica morfoloških odrednica i znakova.

Središnji dio knjige čine *Dijalektnogradišćanskohrvatsko-književnogradišćanskohrvatsko-standardnohrvatsko-nimški rječnik* i tri glosara. *Rječnik* je „izdjelao“ Ivo Sučić. U njemu je rječnički članak ovako koncipiran: natuknica je masno otisnuta dijalektna riječ. Ona se navodi u obliku potvrđenu u tzv. stručnim zapisima tekstova. Slijede (u supskriptu) plavim kurzivnim slovima bilježene kratice imena naselja u kojima je ta riječ potvrđena, potom su (također u supskriptu) crvenim kurzivnim slovima ispisane njezine morfološke odrednice. Završni dio rječničkoga članka čine u kanonskom obliku navedeni književnogradišćanskohrvatski, standardnohrvatski i njemački ekvivalenti (npr.: **kúsi** *Mor sb. m. Npl.* • *kus* ♦ *komad* ■ *Stück*).

Glosari koji slijede naslovljeni su (kao i *Rječnik*) nazivima jezičnih sastavnica poredanih slijedom njihova pojavljivanja u rječničkom članku.

Prvi od triju glosara – *Književnogradišćanskohrvatsko-dijalektnogradišćanskohrvatski glosar* – također je „izdjelao“ Ivo Sučić. U njemu je natuknica književna gradišćanskohrvatska riječ. Popraćena je morfološkim odrednicama što se odnose na dijalektnu riječ koja slijedi, a uz koju dolaze kratice imena naselja gdje je potvrđena (npr.: **kus** *sb. m. Npl.* **kúsi** *Mor*).

Drugi je glosar *Standardnohrvatsko-dijalektnogradišćanskohrvatski glosar*. Izradile su ga Anita Celinić i Mira Menac-Mihalić. Natuknica je hrvatska standardnojezična riječ, a poredak ostalih dijelova rječničkoga članka isti je kao i u prethodnom glosaru (npr.: **komad** *sb. m. Npl.* **kúsi** *Mor*).

Treći je glosar *Nimško-dijalektnogradišćanskohrvatski glosar*. Njegov je autor Ivo Sučić. Rječnički članak ovako je koncipiran: natuknica je njemačka riječ, slijede morfološke odrednice dijalektne gradišćanskohrvatske riječi (ili više potvrđenih istoznačnica) popraćene kriticom imena naselja u kojem je potvrđena (su potvrđene) (npr.: **Stück** *sb. m. Asg* **kúsi-ť** *Mor* ■ **kúščak** *HGr.* ■ **Npl** **kúsi** *Mor*).

Zahvaljujući koncepciji *Rječnika* i glosarā, na jednom su se mjestu unutar istoga rječničkog članka našle riječi iz potpuno različitih gradišćanskohrvatskih govora. Osobito je to vidljivo u glosarima, u kojima su pod jednom natuknicom objedinjeni svi u tekstovima potvrđeni dijalektni likovi (npr.: *dječak* ♦ *sb. m. Asg* dičâ:k *NG* diča:k *HŽd* | diti:t̃ *Klp* | *Npl* dičâ:ki *HŽd* | xlapci *Mor* | *Apl* klû'ke *Mor*).

Po našu: Ozvučena čitanka i *Po našu: Rječnik i glosari* (kao i tri ostale knjige iz petoknjižja *Gradišćanskohrvatski govori*) riznice su gradišćanskohrvatske jezične (i književne) baštine. Zahvaljujući zauzetosti svih koji su sudjelovali u njihovu nastajanju i oblikovanju – od govornika i marnih snimatelja na terenu do vrsnih stručnjaka, koji su reprezentativan dio snimljene građe u prvoj od dviju ovdje prikazanih knjiga pretočili u tekstove poprativši ih malim rječnikom i opisom najvažnijih jezičnih značajki, a potom izradili i zaseban *Dijalektnogradišćanskohrvatsko-književnogradišćanskohrvatsko-standardnohrvatsko-nimški rječnik* i tri glosara – dobili smo dragocjen *gazophylacium* u kojem se ogleda bogatstvo različitosti gradišćanskohrvatskih govora. Nikada prije gradišćanskohrvatski mjesni govori nisu bili tako skupno obrađeni i predstavljeni – i zvučnim i pisanim zapisom. *Ozvučenom čitankom* te *Rječnikom i glosarima* gradišćanskohrvatski jezik dobio je veleban spomenik svoje postojanosti i opstojnosti, svojega petstoljetnoga trajanja.

Projekt je okončan, ali začudna količina dijalektne građe koja je zabilježena, a od koje je tek malen dio ušao u *Čitanku* te *Rječnik i glosare*, ne samo da ostavlja prostora za nove projekte nego i obvezuje na daljnje istraživanje i opisivanje još neistraženoga i neopisanoga. Izvrsna koncepcija obiju ovdje predstavljenih knjiga pruža mogućnost usporedbe značajki 50-ak različitih govora zapisanih i prikazanih na jednome mjestu. Ti su zapisi – i tekstni i njihovi zvučni predlošci, kao i u *Rječnik* te u glosare pretočeno leksičko blago – poziv na usporedbu s drugim hrvatskim govorima, na zamjećivanje njihovih sličnosti te uočavanje specifičnosti pojedinoga od njih.

Čestitajući odsrca autorima i zahvaljujući im u ime svih istinskih poštovatelja hrvatske riječi, iskazujemo uvjerenost da će ovdje ukratko predstavljene knjige – *Po našu: Ozvučena čitanka* i *Po našu: Rječnik i glosari* – biti poticajem da se još neistraženo hrvatsko dijalektno blago snimi, zabilježi i opiše te tako sačuva od zaborava.

Andela Frančić